

KS. MIROSLAW PARACKI

CELEBRACJA SAKRAMENTU BIERZMOWANIA W KOŚCIELE PARTYKULARNYM

Wstęp

U początków życia chrześcijańskiego chrzest czyni nas dziećmi Bożymi, odrodzonymi z wody i Ducha Świętego. Bierzmowanie natomiast jest koniecznym dopełnieniem łaski chrztu. Chrześcijanin przyjmując sakrament bierzmowania jeszcze ściślej wiąże się z Kościołem otrzymując szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób jeszcze mocniej zobowiązany jest do świadczenia o Chrystusie we współczesnym świecie, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do bronienia jej¹. Bierzmowanie stanowi ważny moment w procesie chrześcijańskiego wtajemniczenia, poprzez które człowiek otrzymuje udział w życiu Bożym w sposób stopniowy, otrzymuje w coraz to większym stopniu skarby Kościoła i postępuje w doskonałej miłości².

W ten właśnie sposób rozumiano i celebrowano sakrament dojrzałości chrześcijańskiej w Kościele powszechnym, ale czy również w Kościele partykularnym? Stawiając takie pytanie, pragniemy w niniejszym artykule przedstawić normatywne nauczanie Kościoła gdańskiego dotyczące sakramentu bierzmowania oraz praktyczną jego realizację. Z racji obszerności zagadnienia nasze badania obejmują lata 1925-1962. na wybór przedziału czasowego wpłynęło z jednej strony erygowanie diecezji gdańskiej

¹ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego* (KKK), Poznań 1994, n. 1285 oraz B. Testa, *Sakramenty Kościoła*, Poznań 1998, s. 149-150.

² Por. Paweł VI, Konstytucja Apostolska *Divinae consortium naturae*, w: *Obzędy bierzmowania*, Katowice 1994, s. 9.

w 1925 roku, a z drugiej strony fakt, że do 1962 roku nie ukazały się dokumenty Soboru Watykańskiego II, w których w nowym świetle zawarta jest celebracja liturgii świętej³.

W pierwszej części artykułu na podstawie analizy dokumentów pastery Owczarni gdańskiej oraz kurii diecezjalnej zostanie przedstawione nauczanie Kościoła partykularnego dotyczące sakramentu bierzmowania. Następnie w drugiej części artykułu zostanie ukazane, w jaki sposób nauczanie to docierało do duchowieństwa i wiernych, a także, jak zostało wprowadzane w życie. Nasze badania będziemy opierać na protokołach wizytacji biskupich oraz na dokumentach zachowanych w archiwach parafialnych.

1. Nauka Kościoła

Sakrament bierzmowania jest dopełnieniem łaski chrztu świętego⁴. W tym kolejnym sakramencie wtajemniczenia chrześcijańskiego, jak wynika z nauczania Kościoła tamtych czasów, ochrzczony otrzymuje Ducha Świętego, który w dniu Pięćdziesiątnicy zstąpił na apostołów zgromadzonych w wieczerniku. Przez ten sakrament człowiek ochrzczony upodabnia się bardziej do Chrystusa i zostaje umocniony siedmioma darami Ducha Świętego, by w sposób dojrzały dawać swoim życiem świadectwo wiary i miłości. Wierny przyjmujący sakrament bierzmowania jeszcze ściślej wiąże się z Kościołem, a otrzymawszy moc Ducha Świętego zobowiązany jest do współpracy w szerzeniu i rozwijaniu Mistycznego Ciała oraz do szerzenia wiary słowem i uczynkiem, oraz do jej bronięcia⁵. Materią sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej jest krzyżmo złożone z oliwy oznaczającej czystość sumienia i z balsamu oznaczającego woń dobrej sławy.

³ Postulaty Soboru Watykańskiego II zawarte w Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* (KL 71) zostały zrealizowane 13 września 1971 roku, kiedy to opublikowano nowy *Ordo confirmationis*. Wersja polska: *Obrazy bierzmowania według Pontyfikatu rzymskiego*, została wydana dopiero w 1975 roku. Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t.3, Poznań 1992, s. 70; *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*, red. J. Kudasiewicz Warszawa 1981, s. 156.

⁴ Por. H. Bourgeois, M. Michel, *Bierzmowanie*, Warszawa 1991, s. 17-18.

⁵ Por. Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus* (DM), w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 1986, s. 36; Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* (KK), w: tamże, 26; Pius XII, Encyklika *Mystici Corporis Christi*, „Acta Apostolicae Sedis” (AAS), 35(1943), s. 193-248 oraz „Miesięcznik Diecezjalny Gdański” (MDG), 1959, s. 621-671.

Krzyżmo święte konsekrowane jest przez biskupa podczas mszy świętej w Wielki Czwartek. Formą sakramentalną są słowa: „Znacę cię znakiem krzyża i umacniam cię krzyżem zbawienia. W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”⁶. Dokumenty Kościoła powszechnego i lokalnego stwierdzają, że zwyczajnym szafarzem tego sakramentu jest biskup jako następca apostołów. W *Dziejach Apostolskich* bowiem czytamy: „Gdy Apostołowie, którzy byli w Jerozolimie, usłyszeli, że Samaria przyjęła Słowo Boże, wysłali do nich Piotra i Jana. Gdy ci przyszli, modlili się za nich, by otrzymali Ducha Świętego, bo jeszcze na żadnego z nich nie był przyszedł, ale byli tylko ochrzczeni w imię Pana Jezusa. Wtedy wkładali na nich ręce, a oni otrzymywali Ducha Świętego” (Dz 8,14-17). Niekiedy za zgodą Stolicy Apostolskiej i z bardzo ważnej przyczyny tego sakramentu może udzielić kapłan, ale krzyżem poświęconym przez biskupa⁷. Podczas spotkania duszpasterskiego w 1962 roku w Gdańsku Oliwie podkreślano, że zadaniem duszpasterzy jest troska o pozyskanie dla parafii biskupa, by udzielił sakramentu bierzmowania wiernym z jednej parafii lub z kilku parafii zgromadzonym w jednym kościele. Podczas udzielania sakramentu szafarz mając wyciągnięte ręce nad bierzmowanymi odmawia modlitwę, a następnie namaszcza krzyżem świętym czoło bierzmowanego wyma-

⁶ Por. *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* (BF), oprac. S. Głowa, I. Bieda, Poznań 1988, s. 264; M. Andrieu, *Le Pontifical Romain au Moyen-Age*, t. 1, *Le Pontifical Romain du XII siecle*, Cita del Vaticano 1938, s. 247. Papież Paweł VI w dniu 15 sierpnia 1971 roku, odnosząc się z pełnym szacunkiem do tej formuły, powrócił do starożytnej formuły, która obowiązuje w obecnych obrzędach sakramentu bierzmowania: *Przyjmij znamię Daru Ducha Świętego*. Por. Paweł VI, *Konstytucja Apostolska Divinae consortium naturae*, dz. cyt., 15.

⁷ Por. BF 267; *Dekret Św. Kongregacji Sakramentów*, AAS, 38(1946), s. 349 oraz MDG, 1959, s. 420-427; *Dekret Św. Kongregacji dla Kościoła Wschodniego o udzielaniu sakramentu bierzmowania również wiernym obrządków wschodnich przez kapłana obrządku łacińskiego, którzy posiadają ten indult dla wiernych swajego obrządku*, AAS, 40(1948), s. 422 oraz MDG, 1959, s. 430-431; *Deklaracja Św. Kongregacji Konsystorialnej w sprawie udzielania sakramentu bierzmowania przez kapłanów misjonarzy emigrantów*, AAS, 45(1948), s. 758 oraz MDG, 1959, s. 431; *Dekret Św. Kongregacji Rozkrzewienia Wiary o udzielaniu bierzmowania wiernym, którzy z powodu ciężkiej choroby znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci*, AAS, 40(1947), s. 41 oraz MDG, 1959, s. 429-430; E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do sakramentu bierzmowania*, MDG, 1959, s. 434. Tenże, *Rozporządzenie w sprawie zmian w instrukcji diecezjalnej z 3.08.1959 r. o przygotowaniu wiernych do sakramentu bierzmowania*, MDG, 1968, s. 479-480.

wiając formułę sakramentalną⁸. Podczas celebracji sakramentu bierzmowania powinno nastąpić odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych⁹. W celu godziwego i owocnego przyjęcia tego sakramentu duszpasterze powinni zatroszczyć się odpowiednie przygotowanie „konfirmandów”. Przygotowanie to powinno rozpocząć się z początkiem września, gdy dziecko rozpoczyna piątą klasę szkoły podstawowej¹⁰ i trwać przez cały rok szkolny. W ramach tego przygotowania powinny być dwie godziny katechezy w tygodniu według programu obowiązującego w diecezji gdańskiej¹¹. Biskup E. Nowicki nakazuje, że bezpośrednio po rozpoczęciu nauki przygotowawczej dla dzieci duszpasterz parafii powinien zaprosić rodziców dzieci na osobną konferencję, by uświadomić ich o wielkości i ważności sakramentu bierzmowania oraz o ich odpowiedzialności za współdziałanie w naukach przygotowawczych. Nauka przygotowawcza dla dorosłych, pragnących przyjąć sakrament dojrzałości chrześcijańskiej powinna odbywać się przez dwie godziny tygodniowo przez cztery miesiące poprze-

⁸ Por. L. Bernacki, *Sakrament bierzmowania w duszpasterstwie*, MDG, 1959, s. 483-505.

⁹ Por. *Polski tekst obrzędu bierzmowania*, MDG, 1959, s. 522-524.

¹⁰ Od XVI wieku w poszczególnych Kościołach lokalnych powszechnie udzielano sakramentu bierzmowania między siódmym a dwunastym rokiem życia. Biskup Kościoła gdańskiego ustanowił, że przygotowanie do przyjęcia sakramentu bierzmowania rozpoczyna się w roku, gdy dziecko ukończy jedenasty rok życia. Por. *Wyjaśnienie Św. Kongregacji Sakramentów o wieku przystępujących do bierzmowania*, AAS, 24, s. 271 oraz MDG, 1959, s. 272-273; *Rozstrzygnięcie Papieskiej Komisji dla autentycznego interpretowania kanonów kodeksu w sprawie wieku bierzmowanych*, AAS, 44(1948), s. 496 oraz MDG, 1959, s. 432; *Pogląd na rozwój przepisu wieku do bierzmowania*, MDG, 1959, s. 501-502; E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do sakramentu bierzmowania*, dz. cyt., 436; I. Grabowski, *Bierzmowanie w ustawodawstwie kościelnym*, „Ateneum Kapłańskie”, 1946, s. 139.

¹¹ Por. *Program nauki przygotowawczej do sakramentu bierzmowania*, MDG, 1959, s. 446-452; *Program katechizacji parafialnej*, MDG, 1959, s. 490-493; *Sprawozdanie z drugiej konferencji dziekanów (4.04.1961)*, MDG, 1961, s. 327. Obecnie w Archidiecezji Gdańskiej przygotowanie do sakramentu bierzmowania obejmuje młodzież klas VIII szkoły podstawowej. Młodzież uczęszcza przez cały rok na katechezę sakramentalną, która odbywa się w parafii zamieszkania (1 godz. tygodniowo). Założenia programowe do katechezy zostały zawarte w podręczniku Ks. Bpa Z. Pawłowicza, *Sakrament bierzmowania*, Gdańsk 1992. Natomiast jako pomoc do tej katechezy służy opracowany przez Ks. M. Parackiego, *Katechizm bierzmowanych*, Gdańsk 1997.

dzające ustalony termin bierzmowania. Pasterz Owczarni gdańskiej naucza, że duszpasterz parafii oprócz troski o nauki przygotowujące do przyjęcia sakramentu bierzmowania, która ma zakończyć się specjalnym egzaminem, powinien troszczyć się o dusze „konfirmandów” i ich rodziców poprzez systematyczną spowiedź i przystępowanie do Stołu Pańskiego. W domu rodzinnym powinno każdego dnia odmawiać się hymn i sekwencję do Ducha Świętego, cała rodzina powinna także uczestniczyć w nowennie do Ducha Świętego. W dniu uroczystości przed wyjściem dziecka z domu rodzice powinni udzielić dziecku błogosławieństwa, a po powrocie do domu klęknąć do wspólnej modlitwy w intencji osoby bierzmowanej. Podobnie jak przy sakramencie chrztu tak i przy sakramencie bierzmowania powinien być ojciec lub matka bierzmowania tzw. świadek¹². Biskup ordynariusz odnosząc się do Instrukcji Św. Kongregacji mówi, że świadkiem może być tylko osoba bierzmowana, wyznania rzymsko-katolickiego i tej samej płci co „konfirmand”. W wyjątkowych sytuacjach może być innej płci. W przypadku wielkiej liczby przystępujących do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej może być jeden świadek dla dwóch kandydatów lub tylko jeden ojciec i jedna matka bierzmowania dla wszystkich kandydatów. O ilości świadków decyduje pasterz wspólnoty parafialnej, który powinien ich wcześniej zaprosić na specjalne nabożeństwo do Ducha Świętego i podczas specjalnych nauk przypomnieć o łaskach, które otrzymali w sakramencie bierzmowania, o obowiązkach religijnych wobec bierzmowanej osoby oraz wspólnie przećwiczyć ceremonie sakramentu bierzmowania¹³. Pasterz Kościoła lokalnego naucza, że po uroczystości udzielenia sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej obowiązkiem rządcy parafii jest wpisanie do specjalnej księgi bierzmowanych: imię i nazwisko szafarza sakramentu, osoby bierzmowanej, jej rodziców naturalnych i bierzmowania oraz dzień i miejsce. Pasterz wspólnoty parafialnej zobowiązany jest do zanotowania bierzmowania w księdze chrztu lub powiadomienia o bierzmowaniu proboszcza parafii chrztu, jeśli bierzmowany otrzymał chrzest w innej parafii. W celu zapewnienia wzrostu łask bierzmowania rządcą parafii powinien w samą rocznicę lub w okresie uroczystości Zielnych Świąt urządzić uroczyste nabożeństwo rocznicy sakramentu bierzmowania. Podczas tego nabożeństwa do Ducha

¹² Por. E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do sakramentu bierzmowania*, dz. cyt., s. 435-437.

¹³ Por. *Instrukcja Św. Kongregacji Sakramentów w sprawie rodziców chrztu i bierzmowania*, AAS, 18(1925), s. 43; I. Grabowski, *Prawo Kanoniczne*, Warszawa 1948, s. 313; E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do sakramentu bierzmowania*, dz. cyt., s. 442.

Świętego wierni powinni przystąpić do Stołu Pańskiego, a duszpasterz powinien w kazaniu przypomnieć im o łaskach i obowiązkach sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej¹⁴.

2. Praktyczna realizacja nauczania w życiu Kościoła lokalnego

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku stwierdza, że zwyczajnym szafarzem sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej jest biskup. Nadzwyczajnym szafarzem jest kapłan, który otrzymał osobne pozwolenie od Stolicy Apostolskiej lub kapłan, który z mocy prawa powszechnego ma taki przywilej: kardynał, opat, wikariusz i prefekt apostolski. W niebezpieczeństwie śmierci sakramentu Ducha Świętego może udzielić każdy kapłan¹⁵.

Na terenie diecezji gdańskiej najczęściej sakramentu bierzmowania udzielał biskup ordynariusz: Edward O'Rourke¹⁶, Karol Splett¹⁷, Edmund Nowicki¹⁸, a od 1958 roku biskup sufragan Marian Lech Kaczmarek¹⁹.

¹⁴ Por. E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do sakramentu bierzmowania*, dz. cyt., s. 446.

¹⁵ Por. I. Grabowski, *Prawo kanoniczne*, dz. cyt., s. 311-312.

¹⁶ Por. Księga bierzmowań (Ks. bierzm.) 1926-1938, w: Archiwum Katedry Oliwskiej (AKO); Ks. bierzm. 1931, 1935, w: Archiwum (Arch.) NBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1931, 1934, w: Arch. MB Bolesnej w Gdańsku; Ks. bierzm. 1936, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

¹⁷ Por. Ks. bierzm. 1938-1944, w: AKO; Ks. bierzm. 1939-1941; w: Arch. MB Bolesnej w Gdańsku; Ks. bierzm. 1941, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim, Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1941-1944, w: Arch. św. Michała w Sopocie, Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

¹⁸ Por. Ks. bierzm. 1960-1962, w: AKO; Ks. bierzm. 1958, w: Arch. św. Józefa w Malborku Kałdowie; Ks. bierzm. 1959, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. NSJ w Pszczółkach; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1960-1962, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni.

¹⁹ Por. Ks. bierzm. 1961, w: AKO; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. NSJ w Pszczółkach; Ks. bierzm. 1960, w: Archiwum św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Bo-

Oprócz biskupów gdańskich sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej udzielali: Administrator Apostolski Andrzej Wronka²⁰ oraz Wikariusz Kapitulny Jan Cymanowski²¹, którzy kierowali Kościołem gdańskim od 1946 do 1957 roku. Zachowane parafialne księgi bierzmowań podają, że szafarzem tego sakramentu był także Prymas Polski Ks. Kard. Stefan Wyszyński²², który kilkakrotnie przybywał do Owczarni gdańskiej. Z archiwów parafialnych wynika także, że szafarzami nadzwyczajnymi tego sakramentu byli również kapłani, którzy w niebezpieczeństwie śmierci udzielali swoim parafianom sakramentu bierzmowania²³.

Z analiz zachowanych ksiąg parafialnych wynika również, że prawie każdego roku sakrament dojrzałości chrześcijańskiej udzielany był w kościele katedralnym w Gdańsku Oliwie. Wierni przyjmujący ten sakrament pochodzili z różnych parafii diecezji gdańskiej, a także z diecezji chełmińskiej, np. w 1930 roku do kościoła katedralnego przybyli wierni z Gdańska, Wrzeszcza, Sopotu i Tczewa, by z rąk Biskupa Edwarda O'Rourke przyjąć sakrament konfirmacji²⁴.

W okresie przedwojennym biskupi Kościoła gdańskiego dość rzadko udzielali sakramentu bierzmowania poza kościołem katedralnym. Jeśli

zego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1960-1961, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. św. Jakuba w Kłodawie.

²⁰ Por. Ks. bierzm. 1946-50, w: AKO; Ks. bierzm. 1947-1950, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni; Ks. bierzm. 1948, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. bierzm. 1948, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu; Ks. bierzm. 1948, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1948, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1949, w: Arch. św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu; Ks. bierzm. 1950, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

²¹ Por. Ks. bierzm. 1953-1956 w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni; Ks. bierzm. 1953, w: Arch. NSJ w Pszczółkach; Ks. bierzm. 1953, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1953, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. bierzm. 1954-1955, w: AKO; Ks. bierzm. 1955, w: Arch. św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu; Ks. bierzm. 1955, w: Arch. św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu; Ks. bierzm. 1956, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

²² Por. Ks. bierzm. 1952, w: AKO; Ks. bierzm. 1952, w: Arch. św. Mateusza w Nowym Stawie; Ks. bierzm. 1952, w: Arch. NSJ w Sopocie; Ks. bierzm. 1952, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie; S. Bogdanowicz, *Miasto najwierniejsze. Prymas Tysiąclecia w Gdańsku*, Gdańsk 1997.

²³ Por. Ks. bierzm. 151/1958, w: AKO; Ks. bierzm. 1345/1950: w Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni.

²⁴ Por. Ks. bierzm. 1930, w: AKO.

udzielali sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej poza katedrą, to udawali się do jednego z kościołów Gdańska czy Sopotu. biskup E. O'Rourke konfirmował np. w 1931 i 1934 roku w kościele MB Bolesnej w Gdańsku²⁵, a w 1936 i 1939 roku w parafii Gwiazdy Morza w Sopocie²⁶.

W okresie trwania II wojny światowej bp Karol Splett udzielał sakramentu bierzmowania nie tylko w świątyni katedralnej czy - jak jego poprzednik - w świątyniach Gdańska i Sopotu, ale także w parafiach wiejskich, np. w 1941 roku w Pręgowie²⁷. Praktykę tę podjęli w okresie powojennym zarówno ks. Andrzej Wronka jak i ks. Jan Cymanowski, którzy coraz częściej wyjeżdżali z rezydencji biskupiej w Gdańsku Oliwie do parafii wiejskich, np. do Nowego Dworu w 1946 roku²⁸, do Sobowidza i Pręgowy w 1948 roku²⁹, do Trąbek Wielkich w 1949 roku³⁰, do Łęgowa w 1950 roku³¹, do Pszczółek w 1953 roku³² czy Lubiszewa w 1955 roku³³. Administratorzy diecezji gdańskiej z pasterską posługą udawali się do parafii miejskich, w których udzielali sakramentu bierzmowania: np. w 1946 i 1956 roku do Pruszcza Gdańskiego³⁴, w 1950 i 1953 roku do MB Bolesnej w Gdańsku³⁵ czy w 1950 i 1954 roku do Gwiazdy Morza w Sopocie³⁶. Ks. Andrzej Wronka i ks. Jan Cymanowski udzielając sakramentu bierzmowania w parafiach miejskich i wiejskich na terenie diecezji gdańskiej pamiętali, że matką wszystkich kościołów diecezji jest katedra. W świątyni katedralnej sakramentu Ducha Świętego udzielali w latach 1946-1950 oraz 1954-1955³⁷. W 1957 roku przybył do diecezji gdańskiej, od wielu lat oczekiwany, biskup ordynariusz Edmund Nowicki, a w 1958 roku pierwszy biskup sufragan Marian Lech Kaczmarek.

Z analiz ksiąg bierzmowań wynika, że od 1960 roku biskupi gdańscy udzielali sakramentu bierzmowania we wszystkich parafiach diecezji

²⁵ Por. Ks. bierzm. 1931-1934, w: Arch. MB Bolesnej w Gdańsku.

²⁶ Por. Ks. bierzm. 1936-1939, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

²⁷ Por. Ks. bierzm. 1941, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie.

²⁸ Por. Ks. bierzm. 1946, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze.

²⁹ Por. Ks. bierzm. 1948, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu; Ks. bierzm 1948, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie.

³⁰ Por. Ks. bierzm. 1959, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich.

³¹ Por. Ks. bierzm. 1950, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

³² Por. Ks. bierzm. 1953, w: Arch. NSJ w Pszczółkach.

³³ Por. Ks. bierzm. 1955, w: Arch. św. Elżbiety w Lubiszewie.

³⁴ Por. Ks. bierzm. 1946-1956, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

³⁵ Por. Ks. bierzm. 1950-1953, w: Arch. MB Bolesnej W Gdańsku.

³⁶ Por. Ks. bierzm. 1950-1954, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

³⁷ Por. Ks. bierzm. 1946-1950, 1954-1956, w: AKO.

gdańskiej, zarówno miejskich jak i wiejskich. W 1960 roku bp Edmund udzielał sakramentu Ducha Świętego m. in. w parafiach św. Ignacego w Gdańsku Oruni³⁸, Niepokalanego Poczęcia NMP w Gdańsku Wrzeszczu³⁹, MB Różańca Św. w Gdańsku Przymorzu⁴⁰, św. Michała w Sopocie⁴¹, MB Saletyńskiej w Sobieszewie⁴² i Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze⁴³. Natomiast biskup sufragan w 1960 roku udzielał sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej m. in. w parafiach MBNP w Gdańsku Brętowie⁴⁴, św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu⁴⁵, NSJ w Pszczółkach⁴⁶, św. Mikołaja w Łęgowie⁴⁷, Bożego Ciała w Pręgowie⁴⁸, Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich i Konczewicach⁴⁹ i św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu⁵⁰.

W diecezji gdańskiej sakramentu bierzmowania udzielano w różnym terminie. W kościele katedralnym prawie każdego roku. W okresie przedwojennym tylko w niektórych kościołach na terenie diecezji udzielano tego sakramentu co trzy lub cztery lata⁵¹. Również w okresie trwania II wojny światowej Ordynariusz Kościoła gdańskiego sprawował posługę sakramentalną⁵². W okresie powojennym sakrament dojrzałości chrześcijańskiej udzielany był co dwa lub trzy lata w wielu parafiach Kościoła gdańskiego⁵³. Od 1960 roku Biskupi gdańscy udzielali sakramentu Ducha

³⁸ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku-Oruni.

³⁹ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Niepokalanego Poczęcia NMP w Gdańsku-Wrzeszczu.

⁴⁰ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. MB Różańca Św. w Gdańsku Przymorzu.

⁴¹ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Michała w Sopocie.

⁴² Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. MB Saletyńskiej w Sobieszewie.

⁴³ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze.

⁴⁴ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁴⁵ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu.

⁴⁶ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. NSJ w Pszczółkach.

⁴⁷ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

⁴⁸ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie.

⁴⁹ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach.

⁵⁰ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu.

⁵¹ Por. Ks. bierzm. 1931-1935, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁵² Por. Ks. bierzm. 1941, w: AKO; Ks. bierzm. 1941, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1941, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1941, w: Arch. MB Bolesnej w Gdańsku; Ks. bierzm. 1941, w: Arch. św. Michała w Sopocie.

⁵³ Por. Ks. bierzm. 1947,1950, w: Arch. św. Ignacego w Gdańsku Oruni; Ks. bierzm. 1947,1950, w: Arch. MB Bolesnej w Gdańsku; Ks. bierzm.

Świętego co roku w prawie wszystkich parafiach⁵⁴ i kościołach rektorskich⁵⁵.

Pasterze Owczarni gdańskiej sprawowali ten sakrament najczęściej podczas wizytacji kanonicznej, która w okresie przedwojennym odbywała się co cztery lata tylko w nielicznych parafiach⁵⁶. W okresie powojennym w wielu parafiach odbyła się pierwsza w historii parafii wizytacja kanoniczna, podczas której został udzielony sakrament bierzmowania⁵⁷. Z archiwów parafialnych wynika, że bardzo często wizytował parafie ks. A. Wronka i ks. J. Cymanowski⁵⁸. Od 1959 roku wizytacje kanoniczne odbywały się już dość regularnie co kilka lat. Pasterze gdańscy udzielali sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej nie tylko podczas wizytacji, ale także w inne dni roku liturgicznego.

Liczba kandydatów do przyjęcia bierzmowania była różna. W okresie przedwojennym najliczniejsza grupa, której w 1923 roku bp E. O'Rourke udzielił sakramentu bierzmowania w katedrze oliwskiej, liczyła 1344 osób⁵⁹. W okresie powojennym najliczniejsza grupa, której ks. A. Wronka w 1946 roku w kościele Gwiazdy Morza w Sopocie, udzielił sakramentu konfirmacji liczyła 1554 osoby⁶⁰. Natomiast najmniejsza liczba „konfirmandów” wynosiła w okresie przedwojennym 24 osoby⁶¹, a w okresie powojennym 26 osób⁶². Z analiz ksiąg bierzmowania możemy stwierdzić, że przeciętna liczba przystępujących do bierzmowania wynosiła od 200 do

1948,1950, w: Arch. NSJ w Sopocie; Ks. bierzm. 1952,1955, w: Arch. św. Mateusza w Nowym Stawie.

⁵⁴ Por. Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. św. Mikołaja w Łegowie; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze; Ks. bierzm. 1961-1962, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁵⁵ Por. Ks. bierzm. 1962, w: Arch. św. Barbary w Gdańsku.

⁵⁶ Por. Ks. bierzm. 1931-1935, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁵⁷ Por. Ks. chrztów (Ks. chrzt.) 1955, w: Arch. Królowej Korony Polskiej w Lubiewie; Ks. chrzt. 1955, w: Arch. św. Elżbiety w Lubiszewie.

⁵⁸ Por. Ks. bierzm. 1948, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. bierzm. 1950, w: Arch. św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu; Ks. bierzm. 1955, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze; Ks. bierzm. 1956, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁵⁹ Por. Ks. bierzm. 1923, w: AKO.

⁶⁰ Por. Ks. bierzm. 1946, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

⁶¹ Por. Ks. bierzm. 1926, w: AKO.

⁶² Por. Ks. bierzm. 1961, w: Arch. św. Mateusza w Nowym Stawie.

400 osób. Najczęściej bierzmowanie odbywało się jednego dnia⁶³, a w przypadkach wielkiej liczby kandydatów trwało dwa dni. Tak było w 1923 roku, kiedy bp Edward udzielał w katedrze oliwskiej 30 czerwca i 1 lipca sakramentu bierzmowania prawie 1400 osobom⁶⁴. Również ks. A Wronka udzielał sakramentu Ducha Świętego 12 i 13 października 1946 roku w Sopocie ponad 1500 osobom⁶⁵. Sakrament ten udzielany był w poszczególnych parafiach w różnych miesiącach roku. Najczęściej w miesiącach: maj⁶⁶, czerwiec⁶⁷, lipiec⁶⁸, sierpień⁶⁹, wrzesień⁷⁰ i październik⁷¹. Wyjątkowo w miesiącu marcu⁷² czy listopadzie⁷³. W katedrze oliwskiej od 1927 roku sakramentu bierzmowania udzielano zasadniczo w uroczystość Zesłania Ducha Świętego⁷⁴, a w pozostałych parafiach najczęściej w dniu wizytacji⁷⁵, a niekiedy w dniu odpustu⁷⁶ lub w terminie uzgodnionym przez proboszcza z Pasterzem diecezji.

Duszpasterze parafii troszczyli się, by wierni przyjmowali sakrament dojrzałości chrześcijańskiej. Szczególnie w okresie powojennym probosz-

⁶³ Por. Ks. bierzm. 1927, w: AKO; Ks. bierzm. 1941, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1950, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁶⁴ Por. Kronika parafialna (Kr. par.) 1923, w: AKO.

⁶⁵ Por. Ks. bierzm. 1946, w: Arch. Gwiazdy Morza w Sopocie.

⁶⁶ Por. Ks. bierzm. 1950, w: Arch. św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie.

⁶⁷ Por. Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Franciszka Ksawerego w Przywidzu; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich.

⁶⁸ Por. Ks. bierzm. 1931, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁶⁹ Por. Ks. bierzm. 1935, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1941, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie; Ks. bierzm. 1955, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Nowym Dworze.

⁷⁰ Por. Ks. bierzm. 1941, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. bierzm. 1954, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. bierzm. 1956, w: Arch. św. Jakuba w Kłodawie.

⁷¹ Por. Ks. bierzm. 1948, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. bierzm. 1948, w: Arch. św. Jakuba w Kłodawie; Ks. bierzm. 1949, w: Arch. św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu; Ks. bierzm. 1955, w: Arch. św. Mateusza w Nowym Stawie; Ks. bierzm. 1956, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁷² Por. Ks. bierzm. 1955, w: Arch. Św. Rodziny w Gdańsku Stogach.

⁷³ Por. Ks. bierzm. 1955, w: Arch. MB Saletyńskiej w Sobieszewie.

⁷⁴ Por. Kr. par 1927, 22, w: AKO.

⁷⁵ Por. Ks. bierzm. 1955, w: Arch. Św. Rodziny w Gdańsku Stogach.

⁷⁶ Por. Kr. par. 1958, w: Arch. św. Mateusza w Nowym Stawie.

czowie zapraszali do swoich wspólnot parafialnych biskupa lub administratora diecezji, by zgromadzonym wiernym udzielił sakramentu bierzmowania. Niekiedy proboszczowie z kilku parafii gromadzili kandydatów do bierzmowania w jednym kościele, do którego z posługą przybywał Pasterz Kościoła gdańskiego⁷⁷.

W 1959 roku bp E. Nowicki, w celu owocnego i godziwego przyjęcia sakramentu bierzmowania, zobowiązał duszpasterzy parafii, by zatroszczyli się o odpowiednie przygotowanie wiernych na przyjęcie tego sakramentu⁷⁸. W wielu parafiach diecezji gdańskiej przygotowanie dzieci odbywało się przez cały rok szkolny, a dla osób dorosłych przez cztery miesiące poprzedzające termin bierzmowania⁷⁹. Jak wynika z protokołów powizytacyjnych, w niektórych parafiach przygotowanie trwało kilka miesięcy czy tygodni. Przyczyną tego była duża odległość do kościoła, okres zimowy, prace rolne, a niekiedy zły stan zdrowia duszpasterza parafii⁸⁰.

W latach 1926-1959 sakramentu bierzmowania udzielano rzadko, dlatego duża jest rozpiętość wieku osób przystępujących do tego sakramentu. Z zachowanych ksiąg bierzmowań wynika, że przyjmowały ten sakrament dzieci od 8 do 15 roku życia⁸¹, młodzież od 16 do 25 roku życia⁸² i dorośli liczący 37 czy 53 rok życia⁸³. Sakrament Ducha Świętego przyjmowały niekiedy całe rodziny⁸⁴. Od 1960 roku wiek „konfirmandów” nie jest tak zróżnicowany i najczęściej przyjmują ten sakrament dzieci w wieku 12 i 13 lat⁸⁵.

⁷⁷ Por. Ks. bierzm. 1948, w: Arch. św. Jakuba w Kłodawie; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

⁷⁸ Por. E. Nowicki, *Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do sakramentu bierzmowania*, dz. cyt., s. 434.

⁷⁹ Por. Księga wizytacji (Ks. wizyt.) 1961, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Bożego Ciała w Pręgowie.

⁸⁰ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Trąbkach Wielkich; Ks. wizyt. 1961, w: Arch. św. Bartłomieja w Mierzeszynie.

⁸¹ Por. Ks. bierzm. 111/1948, w: Arch. Podwyższenia Krzyża Św. w Gdańsku Chełmie; Ks. bierzm. 1948, w: Arch. św. Jerzego w Sopocie; Ks. bierzm. 622/1956, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁸² Por. Ks. bierzm. 1948, w: Arch. św. Jerzego w Sopocie.

⁸³ Por. Ks. bierzm. 56/1946, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Sobowidzu; Ks. bierzm. 128/1948, w: Arch. Podwyższenia Krzyża Św. w Gdańsku Chełmie; Ks. bierzm. 513/1956, w: Arch. MBNP w Pruszczu Gdańskim.

⁸⁴ Por. Ks. bierzm. 1930, w: AKO.

⁸⁵ Pór. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Pszczółkach.

Każdy bierzmowany, jako rycerz Chrystusa, przybierał nowe imię. Księgi bierzmowań wykazują, że najczęściej było to imię świętego lub świętej, np. Antoni, Józef, Piotr, Stanisław, Wojciech, Agata, Barbara, Małgorzata i Maria⁸⁶. W nielicznych sytuacjach spotykamy w księgach bierzmowań imiona osób niekanonizowanych, jak np. Blandyna czy Emil⁸⁷.

Jak podczas chrztu św. tak i przy sakramencie bierzmowania powinien być ojciec lub matka bierzmowania, tzw. świadek. W Kościele gdańskim najczęściej było dwóch świadków: mężczyzna dla chłopców, a kobieta dla dziewcząt⁸⁸. Niekiedy świadkami bierzmowania byli małżonkowie⁸⁹. W niektórych parafiach było 3 czy nawet 20 świadków⁹⁰. Od 1955 roku na terenie diecezji gdańskiej spotykamy zwyczaj, iż każdy przystępujący do sakramentu Ducha Świętego ma własną matkę czy ojca bierzmowania⁹¹.

W niektórych parafiach diecezji gdańskiej świadkowie tego sakramentu przygotowywali się duchowo i intelektualnie do uroczystości bierzmowania. Przygotowanie to polegało na uczestnictwie w nabożeństwach do Ducha Świętego i naukach głoszonych przez duszpasterza. Podczas nabożeństw duszpasterz parafii przypominał świadkom o łaskach sakramentu bierzmowania i o obowiązkach religijnych wobec kandydata do bierzmowania. Duszpasterz ćwiczył z nimi także obrzędy liturgii bierzmowania. Duszpasterską posługą objęci byli także rodzice dzieci przygotowujących się do uroczystego przyjęcia darów Ducha Świętego. W domu rodzinnym odmawiano hymn i sekwencję do Ducha Świętego. Bardzo często cała rodzina uczestniczyła w nowennie do Ducha Świętego oraz systematycznie przystępowała do sakramentu pokuty i Komunii świętej.

⁸⁶ Por. Ks. bierzm. 1950, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Niepokalanego Poczęcia NMP w Gdańsku; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. Podwyższenia Krzyża Św. w Gdańsku Chelmie.

⁸⁷ Por. Ks. bierzm. 1962, w: Arch. św. Barbary w Gdańsku.

⁸⁸ Por. Ks. bierzm. 1941, w: Arch. św. Michała w Sopocie; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁸⁹ Por. Ks. bierzm. 1947, w: AKO; Ks. bierzm. 1948, w: Arch. Przemienienia Pańskiego w Pręgowie.

⁹⁰ Por. Ks. bierzm. 1954, w: Arch. NSJ w Sopocie; Ks. bierzm. 1955, w: Arch. Św. Rodziny w Gdańsku Stogach.

⁹¹ Por. Ks. bierzm. 1955, w: Arch. św. Wojciecha w Gdańsku Św. Wojciechu; Ks. bierzm. 1960, w: Arch. Wniebowzięcia NMP w Konczewicach; Ks. bierzm. 1962, w: Arch. Podwyższenia Krzyża Św. w Gdańsku Chelmie.

W dniu uroczystości rodzice udzielali błogosławieństwa dziecku przystępującemu do sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej oraz wspólnie modlili się w intencji osoby bierzmowanej. Uroczystość bierzmowania odbywała się zasadniczo w kościele, a wyjątkowo na dziedzińcu kościelnym. Najczęściej kandydaci do bierzmowania podchodzili ze złożonymi rękoma do stopni ołtarza i tam klęcząc przyjmowali włożenie ręki i namaszczenie święte od szafarza sakramentu. Niekiedy sakrament bierzmowania udzielany był wzdłuż naw kościoła wówczas szafarz podchodził do „konfirmandów”. Za kandydatami do bierzmowania stawali świadkowie, którzy w momencie udzielania sakramentu bierzmowania kładli prawa rękę na ramieniu osoby przyjmującej dary Ducha Świętego. Obok szafarza sakramentu stał kapłan, który głośno czytał najpierw imię chrztu, a następnie imię bierzmowania. Podczas bierzmowania kapłan intonował *Hymn do Ducha Świętego*, po którym zachęcał wiernych do osobistej cichej modlitwy. Po zakończeniu namaszczenia świętego szafarz udzielał wiernym błogosławieństwa i wspólnie z nimi odmawiał *Wierzę w Boga, Ojciec nasz i Zdrowaś Maryjo*⁹².

Po uroczystości bierzmowania rzadca parafii wpisywał do specjalnej księgi imię i nazwisko szafarza oraz osoby bierzmowanej, a także świadków bierzmowania. Wpisywał również imię patrona, obrane przez osobę przyjmującą dary Ducha Świętego, oraz datę i miejsce bierzmowania⁹³. Z analiz ksiąg bierzmowania (szczególnie z okresu powojennego), znajdujących się w archiwach parafialnych, widać dokładność duszpasterzy w prowadzeniu tych ksiąg, ale niekiedy spotykamy także uchybienia, np. brak imienia i nazwiska świadków bierzmowania⁹⁴.

Z przeprowadzonych badań archiwów parafialnych wynika, że, najczęściej w okresie przedwojennym, nie we wszystkich parafiach prowadzone były specjalne księgi bierzmowania. W takim przypadku duszpasterze ograniczali się jedynie do zapisania sakramentu konfirmacji w księgach chrztu lub powiadamiali parafie chrztu o przyjęciu przez daną osobę sakramentu Ducha Świętego⁹⁵. Z analiz archiwów parafialnych należy także stwierdzić, że niektóre księgi bierzmowania nie zachowały się, a je-

⁹² Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Sopocie.

⁹³ Por. Ks. bierzm. 1960, w: AKO; Ks. bierzm. 1961, w: Arch. Św. Rodziny w Gdańsku Stogach; Ks. bierzm. 1962, w: Arch. MBNP w Gdańsku Brętowie.

⁹⁴ Por. Ks. bierzm. 1959, w: Arch. Św. Rodziny w Gdańsku Stogach.

⁹⁵ Por. Ks. chrzt. 6/1934, w: Arch. Bożego Ciała w Pęgowie; Ks. chrzt. 112/1951, w: Arch. Królowej Korony Polskiej w Lubiewie.

dynie w kronice parafialnej odnotowana jest data, miejsce i szafarz sakramentu⁹⁶.

Od 1960 roku duszpasterze parafii w celu wzrostu łask bierzmowania urządzali w samą rocznicę lub w okresie uroczystości Zielonych Świąt specjalne nabożeństwo rocznicy sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej, podczas którego wierni przystępowali do Stołu Pańskiego⁹⁷.

Zakończenie

Na podstawie materiałów drukowanych i rękopiśmiennych, znajdujących się w archiwum kurii diecezjalnej oraz w 46 archiwach parafialnych, została podjęta pierwsza w historii diecezji gdańskiej próba przedstawienia normatywnego nauczania dotyczącego celebracji sakramentu bierzmowania oraz praktycznej jego realizacji w latach 1925-1962. Choć towarzyszy nam świadomość, że podjęta tematyka nie wyczerpuje zakresu podjętego zagadnienia i oczekuje na kolejne opracowania, to jednak na podstawie przedstawionych materiałów możemy odpowiedzieć na pytanie, które postawiliśmy na początku niniejszego artykułu w następujący sposób: sakrament dojrzałości chrześcijańskiej właściwie celebrowano i nauczano nie tylko w Kościele powszechnym, ale również we wspólnocie Kościoła partykularnego jakim jest diecezja gdańska. Odpowiedź ta ma swoje uzasadnienie w przedstawionym materiale, z którego wynika:

1. Nauczanie Kościoła lokalnego, dotyczące sakramentu bierzmowania, poruszało zagadnienia związane z osobą przyjmującą ten sakrament i jej obowiązkami, materią i formą sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej oraz czasem, miejsce i szafarzem sakramentu Ducha Świętego. Dużą pomocą w celebracji sakramentu bierzmowania była pierwsza w historii diecezji gdańskiej *Instrukcja w sprawie przygotowania wiernych do sakramentu bierzmowania* z 1959 roku ks. bpa Edmunda Nowickiego. W dokumencie tym podkreślano systematyczne przygotowanie kandydatów do sakramentu bierzmowania, które powinno objąć także rodziców i świadków bierzmowania. Uroczystość bierzmowania powinna być poprzedzona nowenną do Ducha Świętego, podczas której właściwe jest, aby kandydaci, ich rodzice oraz świadkowie przystąpili do sakramentu pokuty i pojednania, a w samą uroczystość do Stołu Pańskiego. Duszpasterze powinni przypominać wiernym

⁹⁶ Por. Kr. par. 1956, w: Arch. św. Mikołaja w Łęgowie.

⁹⁷ Por. Ks. wizyt. 1961, w: Arch. NSJ w Sopocie.

o łaskach i obowiązkach tego sakramentu oraz celebrować specjalne nabożeństwo również w rocznicę udzielenia darów Ducha Świętego. We wspomnianej Instrukcji zawarta jest troska Pasterza diecezji o zewnętrzne i wewnętrzne przygotowanie liturgii bierzmowania we wspólnocie parafialnej. Pod koniec lat pięćdziesiątych zachęcano duszpasterzy, by tego sakramentu udzielali w końcowych klasach szkoły podstawowej.

2. Na podstawie analizy dokumentów znajdujących się w archiwach parafialnych można stwierdzić, że sakrament bierzmowania miał coraz większe znaczenie. Dowartościowanie sakramentu Ducha Świętego przejawiało się tym, że w okresie powojennym wprowadzono praktykę własnego świadka, przesunięto wiek bierzmowania na klasy V-VII oraz przygotowywano do tego sakramentu poprzez systematyczną katechezę parafialną. Katechezą objęci byli także rodzice i świadkowie kandydata do bierzmowania. Duszpasterze troszczyli się o właściwe przygotowanie i uczestnictwo w liturgii sakramentu bierzmowania, a także o liturgię w rocznicę przyjęcia sakramentu Ducha Świętego. Szafarzami tego sakramentu byli biskupi i administratorzy Kościoła lokalnego, a także biskupi z innych Kościołów partykularnych z Ks. Prymasem Stefanem Wyszyńskim na czele. W niebezpieczeństwie śmierci szafarzem tego sakramentu stawał się proboszcz parafii. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że pod koniec lat pięćdziesiątych nie celebrowano sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej w wybranych parafiach, ale we wszystkich kościołach diecezji gdańskiej. Ta widoczna gorliwość Pasterzy Kościoła lokalnego pomagała wiernym w głębszym zrozumieniu sakramentu bierzmowania oraz we właściwym uczestnictwie w świętej liturgii.

Sommaire

Sur la base des documents imprimés et écrits à main se trouvant dans l'archive du Siège de l'Administration Épiscopale de notre diocèse et dans 46 archives gérés par ses paroisses le premier essai de la présentation de l'enseignement normatif relatif à la célébration du Sacrement de la Confirmation et de sa mise en oeuvre pratique dans les années 1925-1962 sur le territoire de la diocèse de Gdansk dans son histoire a été entrepris. Bien que nous soyons conscients que le sujet que nous abordons ne nous permet pas de présenter l'ensemble de ce problème de façon exhaustive et

qu'il y a toujours besoin d'y consacrer plusieurs oeuvres, nous pouvons répondre, après avoir analysé les documents présentés, à la question que nous avons posé au début du présent article de façon suivante: le sacrement de la maturité chrétienne a fait l'objet de l'enseignement et de la célébration convenable non seulement au sein de l'Église universelle mais aussi au sein de la communauté de l'Église locale, c'est-à-dire dans la diocèse de Gdansk. Une telle réponse trouve son fondement dans les documents présentés dont il résulte que:

L'enseignement de l'Église locale en matière du sacrement de la confirmation mettait en relief les problèmes relatifs à la personne recevant ce sacrement, ses obligations, la matière et la forme du sacrement de la maturité chrétienne et le temps, le lieu et le dépensier du sacrement du Saint-Esprit. L'oeuvre *Instruction en matière de la préparation des croyants au sacrement de la Confirmation* dont l'auteur était l'évêque Edmund Nowicki, parue en 1959, a été un outil précieux d'aide à la célébration de ce sacrement. Ce document soulignait l'importance d'une préparation systématique des candidats au sacrement de la confirmation qui doit également comprendre leurs parents et les témoins de la confirmation. La célébration du sacrement de la confirmation doit être précédée par la neuvenne au Saint-Esprit, pendant laquelle il est souhaitable que les candidats, leur parents et les témoins procèdent au sacrement de la pénitence et de la réconciliation tandis que pendant la célébration-même il est souhaitable qu'ils viennent à la Table du Seigneur. Les prêtres doivent rappeler aux croyants des grâces et des obligations de ce sacrement et célébrer un office special et un autre, à l'occasion du premier anniversaire de la concession des dons du Saint-Esprit. Dans cette Instruction l'accent est mis sur les soins que les prêtres doivent mettre de leur part pour la préparation tant extérieure qu'intérieure à la liturgie de la confirmation au sein de la communauté paroissiale. À la fin des années soixante les prêtres étaient incités à ce que ce sacrement soit administré aux élèves des dernières classes de l'école primaire.

Après l'analyse des documents se trouvant dans les archives paroissiaux on peut constater que l'importance du sacrement de la confirmation était de plus en plus grande. La mise en valeur du sacrement du Saint-Esprit a eu lieu après la Seconde Guerre Mondiale. C'est alors qu'on a introduit la pratique du témoin propre, on a commencé à administrer le sacrement de la confirmation aux élèves des classes V à VII et on préparait les adolescents à ce sacrement par une catéchisation systématique réalisée au sein de la paroisse. Cette catéchisation comprenait également les parents et les témoins du candidat à la

confirmation. Les prêtres ont veillé à la préparation correcte et à la participation à la liturgie du sacrement de la confirmation et aussi à la liturgie du premier anniversaire du sacrement du Saint-Esprit. Les Évêques et les Administrateurs de l'Église locale ainsi que les Évêques des autres Églises particulières et même le Primat Stefan Wyszyński ont été dépensiers de ce sacrement. Devant le risque de la mort l'abbé de la paroisse est devenu dépensier de ce sacrement. Le fait qui est particulièrement digne de mentionner est la célébration du sacrement de la maturité chrétienne à la fin des années cinquante non seulement dans les paroisses choisies mais dans toutes les églises de la diocèse de Gdansk. Ce zèle évident des prêtres de l'église locale de Gdansk a permis aux chrétiens à la compréhension plus profonde du sacrement de la confirmation et à leur participation plus consciente à la sainte liturgie.